

EL PARC ARQUEOLÒGIC DEL CAMP DE LES LLOSES EL 2013

Montserrat Duran i Imma Mestres

Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses

Jordi Principal

Investigador del Museu d'Arqueologia de Catalunya

El jaciment del Camp de les Lloses, ubicat als peus del turó del Castell de Tona, es caracteritza pel seu alt valor històric. L'assentament exemplifica un dels pocs paradigmes arqueològics conservats a Catalunya de poblament militar romà. La seva fundació es

relaciona amb la construcció d'una infraestructura viària d'època republicana. El seu coneixement permet aprofundir en el procés de romanització del nord-est peninsular i entendre'l dins el context històric general de la Hispània Romana.

PRESENTACIÓ

L'inici de les intervencions arqueològiques científiques al jaciment es remunta al 1991 i des d'aleshores a data d'avui s'han realitzat tot un seguit de campanyes que configuren la història

Planta general del jaciment (Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses)

Camí o carrer d'accés que s'ha localitzat en les excavacions dels darrers anys (Foto Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses)

de les excavacions del jaciment. El seu descobriment se situa el 1916, arran de la troballa de l'estela ibèrica de Tona en un camp molt proper. El 1995 el jaciment és declarat Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN). Les intervencions sistemàtiques s'han desenvolupat dins de projectes de recerca científica de caràcter multidisciplinar vinculats a diverses institucions universitàries i museus i s'han dut a terme amb el permís del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'aval científic del Mu-

seu d'Arqueologia de Catalunya. Paral·lelament a les excavacions s'han fet també els treballs de consolidació de les estructures que han culminat amb l'execució del projecte de conservació i museïtzació del parc arqueològic.

El 2006 va ser possible la inauguració del Parc Arqueològic, que es defineix com un jaciment en procés d'excavació i museïtzació, i el Centre d'Interpretació, que és l'espai museístic on s'exposa la col·lecció arqueològica i s'explica la vida quotidiana dels pobladors de l'assentament romà. Des de l'equipament es desenvolupen i coordinen els projectes de recerca, difusió i promoció turística del conjunt arqueològic.

El cofinançament de les subvencions rebudes des de la Direcció General del Patrimoni Cultural i l'Ajuntament de Tona han fet possible l'endegament i consolidació del Projecte Director del Camp de les Lloses. Durant els darrers quatre anys (2009-2012) la col·laboració del Ministeri de Foment i Cultura, a càrrec de l'1% Cultural, s'ha sumat a fer possible l'ampliació del parc.

En aquest article els presentem els primers re-

Vista de l'edifici H (Foto Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses)

Estudis

sultats del *Projecte d'ampliació del Parc Arqueològic del Camp de les Lloses (Tona, Barcelona)* desenvolupat durant els anys 2011-2012.

CONTEXT HISTÒRIC GENERAL

La Segona Guerra Púnica (entre el 218 i el 202 a.n.e) va ser conseqüència de la política exterior i expansionista de Roma, amb l'objectiu de controlar la Mediterrània central i occidental. Per aconseguir-ho, calia vèncer Cartago. La guerra va acabar, efectivament, amb la derrota dels cartaginesos o púnics, i amb la incorporació a la República Romana de la franja oriental de la península Ibèrica i altres territoris. La conquesta d'Hispania (incorporada administrativament a Roma el 197 a.n.e.) es va dur a terme per mitjà de

Aplic d'os decorat (Foto Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses)

guerres, setges i pactes entre magistrats i generals romans, d'una banda, i els pobles indígenes de la Península, de l'altra (els ibers, en un primer moment, i els lusitans i els celtibers, després). La presa de Numància, el 133 a.n.e, va marcar el punt i final d'un llarg període d'enfrontaments, però diversos pobles del nord de la Península encara no havien estat dominats.

És difícil tenir una idea clara dels esdeveniments succeïts a Hispania, des de la caiguda de Numància el 133 a.n.e fins al començament de la guerra de Sertori el 82 a.n.e, especialment a causa de la manca d'evidències històriques rellevants. I per al nord-est de la península Ibèrica la situació encara és més opaca. Com a zona de rereguarda, bona part de l'evidència històrica oblida aquesta regió en benefici d'altres amb testimonis sobre conflictes bèl·lics (tant de l'in-

terior peninsular com del nord dels Pirineus). El context històric general del període permet justament explicar el desenvolupament d'alguns esdeveniments que tenen com a protagonista el nord-est peninsular. En primer lloc, caldria esmentar les campanyes a la Gàl·lia Transalpina des del 125 a.n.e, i la creació de la colònia de Narbo (Narbona) el 118 a.n.e.. Com se sap, la creació de la província fou probablement un projecte polític posterior, tot i que aquest és un assumpte encara debatut pels especialistes. Des del 114 a.n.e. hi ha dos factors externs a considerar, com són les invasions dels pobles cimbri i teutons, que partint de Jutlàndia primer i de l'Illyricum després, arriben al nord d'Itàlia, el sud de la Gàl·lia, i fins i tot penetren a Hispania

Braçalet de bronze decorat amb motius geomètrics (Foto Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses)

el 104 a.n.e. (en coincidència amb l'esclat de la Segona Guerra Servil a Sicília), essent finalment vençuts per C. Màrius el 102 a.n.e. a la Transalpina.

Les tensions socioeconòmiques provocades per l'expansió territorial, entre d'altres raons, van abocar Roma a la guerra civil. L'esclat el 91 a.n.e de la Guerra Social a Itàlia desferma un allau de contingents militars auxiliars que es desplacen en direcció contrària a l'habitual, i en aquest cas des d'Hispania a Itàlia, com es demostra en el Bronze d'Ascoli.

Si l'estudi de la petjada de l'exèrcit romà a la península Ibèrica resulta important és perquè, al cap i a la fi, la presència romana a la Hispania republicana no és altra cosa que la presència del seu exèrcit. No és possible fer una història del període sense tenir en compte aquest fac-

tor, sia mitjançant l'anàlisi de l'activitat directa dels diferents contingents militars al servei de Roma, sia a través de l'impacte indirecte de la seva presència sobre el territori.

CONTEXT LOCAL: L'EXEMPLE DEL CAMP DE LES LLOSES

Dins de tot aquest entramat, el Camp de les Lloses tindria una funció directament relacionada amb la logística dels exèrcits romans que operaven tant a la Citerior com a la Gàl·lia Transalpina, de la qual l'existència de la via de Mani Sergi en seria una prova fefaent.

Per tant, contingents de legionaris romans o *socii* itàlics, arribats de mar enllà, podrien ser enviats, juntament amb els auxiliars locals, cap a l'interior o el nord a través d'una autèntica xarxa d'avant posts o assentaments de tipus logístic. On el patró indígena hi jugaria un rol clau, com ho demostra la presència de grafitis ibèrics i una cultura material fonamentalment local.

En aquests enclavaments, de tipus logístic, petites guarnicions restarien al càrrec de la seguretat, tot preservant provisions per a les tropes en trànsit, organitzant el reclutament d'auxiliars locals, i tenint cura de tasques com la reparació de les armes i altre utillatge, o l'organització de tallers diversos, tipus *fabricae*, i eventualment, possiblement, també l'encunyació de moneda. Durant el període republicà tardà, aquest territori coneix un nou impuls a partir de la creació d'una xarxa o estructura logística que s'articula entorn de l'exèrcit, en funció d'unes necessitats estratègiques que van més enllà de la mateixa o simple ocupació del territori.

La fundació de l'assentament republicà del Camp de les Lloses es relacionaria amb la construcció d'una infraestructura viària secundària datada a l'entorn del 110 a.n.e. En tenim constància a partir de la troballa d'un mil·liari, a poca distància del jaciment, amb el nom del procònsol *Manius Sergius*. El camí connectava la regió interior de l'Ausetània amb un tram de l'antiga Via Heràclea. Coneixem el traçat interior de la via a través de diversos mil·liaris de procònsol trobats a les comarques d'Osona i el Vallès Oriental.

El període d'activitat del vicus se situaria entre un moment posterior a la presa de Numància (133 a.n.e.) i l'inici del segle I a.n.e. Es tracta, doncs, d'un període de vida relativament curt, que abastaria uns 50 anys, i que ens ofereix elements suficients per pensar en un abandó no sobtat però sí suficientment ràpid que va afavorir la formació d'uns conjunts d'amortització del material molt complets.

Els treballs arqueològics han recuperat diferents grups de cases (concretament deu fins a data d'avui). Aquestes construccions s'articu-

L'èquid localitzat davant una de les possibles portes d'entrada a l'edifici I (Foto Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses)

len urbanísticament al voltant d'un espai públic, un carrer pavimentat. Les cases, adossades les unes a les altres, segons un eix N-S, presenten un disseny inspirat en el patró de casa itàlica tradicional, planta rectangular, amb diverses estances que es disposen entorn d'un atri central. Les excavacions han posat al descobert l'existència de quinze tallers metal·lúrgics que operaven simultàniament i estaven dedicats al treball del ferro i a la fosa del coure i els seus aliatges. En aquests espais es registren estructures de combustió, restes de la matèria a manufacturar en forma de lingots de ferro i plom i recollida d'objectes de bronze en desús per refondre; també l'instrumental del metal·lurgista i objectes per reparar o els de nova fabricació, com eines, mobiliari i panòplia militar fonamentalment.

El treball metal·lúrgic es relaciona amb la logística de proveïment tant del campament com de la guarnició establerta en el lloc.

Un dels aspectes més singulars és l'exhumació d'inhumacions infantils a les cases de l'assentament (concretament nou). Es tracta de sepultures perinatals situades prop dels murs que, atesa la seva situació i context estratigràfic, es podrien relacionar o bé amb la fundació de la casa o la remodelació dels espais habitats. Tradicionalment aquestes sepultures han estat interpretades amb finalitat profilàctica: protectora de la casa, del grup familiar i de culte a la fertilitat de la terra.

EL PROJECTE D'AMPLIACIÓ DEL PARC ARQUEOLÒGIC 2011-2012

Entre els anys 2011 i 2012 s'ha completat el projecte d'ampliació del parc, iniciat amb el primer projecte d'ampliació dels anys 2009 i 2010. Els treballs han estat finançats pel Ministeri de Foment i Cultura, a càrrec de l'1% Cultural, amb el pagament del 75 % del cost del projecte i l'Ajuntament de Tona n'ha assumit el 25 % restant. L'Ajuntament de Tona ha rebut subvencions del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona per tal de poder complir amb el finançament pactat.

Montserrat Duran i Imma Mestres, responsables del Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses i del jaciment, han elaborat i dirigit el projecte d'ampliació del Parc Arqueològic.

Els treballs han estat executats per les empreses següents: Actium Patrimoni Cultural SL, encarregada dels treballs d'excavació, i l'empresa Gamarra & Garcia. Conservació i Restauració SL, que ha dirigit els treballs de conservació preventiva i museïtzació. A les diverses campanyes hi han participat també estudiants de les universitats catalanes (UAB i UB) i també estudiants de la Universitat de Granada i Universitat de Salamanca. El cost total del projecte executat ha estat de 496.762,01 €.

ELS NOUS ESPAIS EXCAVATS

L'actuació d'ampliació ha contemplat la continuïtat de les excavacions arqueològiques i els treballs de restauració i consolidació de les noves estructures recuperades, així com la museïtzació dels nous circuits de visita. Destaquem el

treball de drenatge i canalització de les aigües pluvials, fonamental per a la conservació del jaciment.

L'àrea d'excavació on s'ha intervingut ocupa 1500 m² i afecta els següents sectors del parc:

- L'excavació del carrer o espai de circulació que separa les dues illes de cases (edificis A, B, C i D i els edificis E, F, G i J) situades en el Camp B, completant així un dels circuits de visites senyalitzat.

- L'excavació de nous edificis (H i I) situats en el Camp A.

Les noves estructures edilícies i espais públics recuperats han ampliat l'àrea visitable del parc arqueològic fent més comprensible l'assentament.

El vial d'accés i els patis

En el Camp B s'ha excavat i recuperat un espai de circulació pavimentat amb elements lítics, així com diverses canalitzacions de les aigües pluvials. També s'han excavat espais de circulació tipus pati. S'interpreta aquest espai de circulació com l'eix que estructura urbanísticament l'assentament. Probablement aquest carrer connectava amb la via proconsular. En el nivell fundacional del camí s'ha documentat el *rudus* o preparació del paviment format per elements lítics de mida petita i gravetes. El paviment pròpiament dit està format per pedres i lloses de diverses mides. El seu estat de conservació era deficient i durant els seu funcionament es repararen alguns esvorancs anivellant-los amb graves i llims. En un segon nivell d'ús del carrer (més modern), aquest passa a ser un vial fet de terra compactada amb graves i llims i només algunes zones conserven l'empedrat.

S'han documentat, al redós de l'eix vial, moltes estructures d'encaix (cubetes, forats de pal i de suport d'estructures de fusta) que es relacionen amb àrees de treball situades a l'exterior, i en relació a la metal·lúrgia.

Els patis estan situats a la part posterior dels edificis E i G i davant l'edifici A. Presenten alguns nivells pavimentats amb elements lítics, alguns reutilitzats com ara pedres de molins. També s'han registrat estructures en relació al treball

metal·lúrgic i altres tasques sense atribució, així com dipòsits de caràcter ritual. Destaca un dels dipòsits on s'ha exhumat un crani de cànid.

La construcció del vial es data, pels materials recuperats, dins l'etapa republicana (125-75 a.n.e) i la seva amortització a les darreries del s. I a.n.e per la presència d'algunes ceràmiques sigil·lades en el darrer nivell.

S'han documentat material ceràmics d'importació tipus Campaniana A (L.27 ab, L.31 i L.36, entre d'altres) i del cercle de la B (L.1 i L.5 i L.10 entre d'altres), i àmfores itàliques (campanianes, adriàtiques i brindisines), africanes i tarraconeses. També s'ha exhumat numerari ibèric de les seques d'Ausesken, Sekia, Ilturo, Iltiskesken i Lauro

Els nous edificis H i I

En el Camp A s'han excavat dos edificis, l'H i l'I. L'edifici H és de planta rectangular, presenta sòcols de paret seca i està dividit en els àmbits 56, 57, 58 i 59. Els àmbits 57 i 58, en la fase fundacional, eren estances més grans. Una de les seves parts fou amortitzada en construir-se l'edifici I i va passar a ser un espai de circulació entre els dos edificis.

La seqüència estratigràfica del lloc presenta un seguit de sitges d'època ibèrica que s'amortitzen dins la fase republicana, així com diverses estructures murals que defineixen els àmbits 66, 64 i 65 d'una primitiva i indefinida casa. La remodelació més important del lloc data d'època republicana i es materialitza amb la construcció de l'edifici quadrangular que anomenem H. Els àmbits presenten elements constructius en relació al mobiliari de la casa (banquetes...), algunes llars, cubetes de combustió, construccions lítiques (base de columna), així com diverses estructures d'encaix de suport de pals i altres estructures de fusta en fase d'estudi. Destaca l'exhumació d'un enterrament perinatal de sexe masculí a l'àmbit 56.

L'edifici I és de planta quadrangular i està compartimentat per diferents àmbits (62, 63, 64, 68, 71 i 72). Destaca per les seves mides més grans. Fa 15 m de costat i defineix un quadrat perfecte. Presenta algunes singularitats constructives

com la presència d'un gran banc corregut, a l'interior de l'àmbit 62 i, per primera vegada, es va poder excavar el nivell d'enderroc de la paret de tovots que s'aixecava sobre la base construïda amb pedra seca. Destaquem l'exhumació d'un dipòsit ritual, davant una de les possibles portes d'entrada al recinte, d'un èquid jove, de possible connotació militar.

La seqüència estratigràfica del lloc presenta un seguit de sitges d'època ibèrica, així com diverses estructures murals que defineixen els àmbits 69 i 70, entre d'altres, d'una primitiva casa indefinida.

De l'edifici I, de la fase republicana, destaca l'àmbit 62, una gran estança amb llar central de grans dimensions. L'àmbit 68 s'identifica amb un taller metal·lúrgic i l'àmbit 67 es caracteritza per la troballa de diverses eines de ferro *in situ*. L'edifici s'interpreta, a tall d'hipòtesi, com un edifici de caràcter públic i en relació a l'existència de guarnició militar en el lloc, si bé no s'ha exhaurit l'excavació per confirmar-ho.

El material recuperat durant l'excavació dels dos edificis està en fase d'inventari i classificació, si bé, *grosso modo*, és molt similar al dels altres edificis excavats. Destaquen, dins la col·lecció recuperada, peces ornamentals com un braçalet de bronze decorat amb motius geomètrics, diverses arracades de bronze, un *simpulum* (cassó de bronze), aplics d'os, numerari iber divers, les típiques ceràmiques comunes i d'importació així com diversos objectes i fragments metàl·lics de ferro, coure i els seus aliatges.